

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИПИНЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ТОВАРИСТВ ТА ГОСПОДАРСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ В УКРАЇНІ

FORMATION AND DEVELOPMENT OF LEGAL REGULATION OF TERMINATION OF BUSINESS PARTNERSHIPS AND ECONOMIC ASSOCIATIONS IN UKRAINE

Кирипань Б.В., аспірант кафедри цивільного, трудового та господарського права
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Стаття присвячена дослідженню становлення та розвитку правового регулювання припинення підприємницьких товариств та господарських об'єднань в Україні.

На основі проведеного аналізу процесу становлення та розвитку правового регулювання припинення підприємницьких товариств та господарських об'єднань в Україні, виокремлено три історичних періоди, у межах яких автором запропоновано виділити п'ять ключових етапів.

Перший період (XIX ст. – 1917 рік) позначається зародженням законодавчого регулювання припинення підприємницьких товариств та господарських об'єднань на українських землях у складі Російської імперії, за якого норми законодавства не містили поняття «ліквідація» та «реорганізація», а натомість застосовувався загальний термін «припинення»: припинення діяльності юридичної особи з ліквідацією справ та майна (у випадку ліквідації) та припинення діяльності юридичної особи без ліквідації (у разі реорганізації).

Другий період (1922 рік – 1991 рік) відзначається розвитком законодавства у період входження України до складу СРСР, у який вирізняється два основні етапи: перший етап (1922 рік – 1963 рік) позначається першою кодифікацією цивільного законодавства УРСР; другий етап (1963 рік – 1991 рік) характеризується другою кодифікацією цивільного законодавства УРСР.

Третій період (1991 рік – дотепер) характеризується становленням національного законодавства після проголошення незалежності України, який поділяється на три етапи: перший етап (з 1991 року до 2003 року) пов'язаний з прийняттям низки нормативно-правових актів, які встановлювали форми, підстави та порядок припинення підприємницьких товариств та господарських об'єднань; другий етап (з 2003 року по 2008 рік) ознаменувався сучасною кодифікацією цивільного та господарського законодавства, якими визначено загальні засади припинення підприємницьких товариств та господарських об'єднань; третій етап (з 2008 року й донині) відзначається прийняттям спеціальних законодавчих актів, що мають на меті деталізувати норми щодо припинення окремих підприємницьких товариств із врахуванням положень, встановлених у кодифікованих актах.

Ключові слова: припинення підприємницьких товариств та господарських об'єднань, ліквідація, реорганізація, юридична особа, правове регулювання, генеза, історична ретроспектива.

The article is devoted to the study of the formation and development of legal regulation of business partnerships and economic associations' termination in Ukraine.

Based on the analysis of the formation and development process of legal regulation of business partnerships and economic associations' termination in Ukraine, the author distinguishes three historical periods within which the author proposes to identify five key stages.

The first period (XIX century – 1917) is marked by the emergence of legislative regulation of business partnerships and economic associations termination in the Ukrainian lands within the Russian Empire when the legislative provisions did not contain the concepts of "liquidation" and "reorganization", and instead, the general concept of "termination" was used: termination of a company with the liquidation of its affairs and property (in case of liquidation) and termination of a company without liquidation (in case of reorganization).

The second period (1922 – 1991) is marked by the development of legislation during the period of Ukraine's accession to the USSR, which has two main stages: the first stage (1922 – 1963) is marked by the first codification of the civil legislation of the Ukrainian SSR; the second stage (1963 – 1991) is characterized by the second codification of the Ukrainian SSR civil legislation.

The third period (1991 to the present) is characterized by the formation of national legislation after the declaration of Ukrainian independence, which is divided into three stages: the first stage (from 1991 to 2003) is associated with the adoption of a number of normative legal acts that established the forms, grounds and the procedure for terminating business partnerships and economic associations; the second stage (from 2003 to 2008) was marked by the modern codification of civil and economic legislation, which defined the general principles of business partnerships and economic associations termination; the third stage (from 2008 to the present day) is marked by the adoption of special legislative acts aimed at detailing the rules for the termination of certain business partnerships, taking into account the provisions established in the codified acts.

Key words: termination of business partnerships and economic associations, liquidation, reorganization, legal entity, legal regulation, genesis, historical retrospective.

Постановка проблеми. Для комплексного розуміння сутності питання правового регулювання припинення підприємницьких товариств та господарських об'єднань в національному правовому полі в сучасних умовах необхідно враховувати досвід, який сягає декількох століть, історичного становлення та розвитку досліджуваного явища на різних етапах його генезису. Аналіз та узгальнення історико-правового досвіду у вказаній сфері дає змогу виділити як позитивні його аспекти, так і негативні, з одного боку, це дозволить використати позитивний досвід нормативного регулювання порушеної проблематики на сучасному етапі розвитку законодавства про припинення підприємницьких товариств та господарських об'єднань, а з іншого – уникнути тих помилок і прогалин, які були допущені в нормативно-правових актах минулого, як і тих, які є характерними для діючих законодавчих актів, що в результаті сприятиме вдосконаленню правового регулювання цих відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти становлення та розвитку правового регулювання припинення підприємницьких товариств та господарських об'єднань в Україні досліджувалися такими науковцями, як: О.В. Адамович, В.М. Гаврилюк, О.М. Зубатенко, П.О. Повар, В.М. Саветчук, О.М. Скоропис, В.О. Хоменко, Н.В. Щербакова. Однак, наукові праці вказаних вчених висвітлюють генезу правового регулювання припинення лише окремих організаційно-правових форм підприємницьких товариств та господарських об'єднань, що повною мірою не охоплює розгляд зазначеної проблематики.

Метою статті є аналіз становлення та розвитку правового регулювання припинення підприємницьких товариств та господарських об'єднань в Україні.

Виклад основного матеріалу. Право Російської імперії в розрізі регулювання ліквідації юридичних осіб, яке, зокрема, діяло на українських теренах, оскільки значна частина території сучасної України в той період знаходи-

лась у складі Російської Імперії, А. В. Габов характеризує таким, що не містило як положень щодо визначення ліквідації, так і систематизованого правового регулювання її підстав та порядку. Для права того періоду ліквідація мала утилітарне значення, адже питання розглядалося ширше – про припинення юридичної особи (переважно товариств) [1, с. 4]. До процедури припинення яких застосовувалися загальні засади припинення договорів [2, с. 243].

У дореволюційній юридичній літературі до загальних підстав припинення приватних юридичних осіб, до яких належали товариства на вірі та повні товариства, акціонерні компанії, відносили: 1) сплив строку діяльності юридичної особи, встановленого для цього в її статуті або договорі; 2) рішення членів юридичної особи про припинення її діяльності; 3) виснаження або загибель майна юридичної особи, що унеможливило її подальшу діяльність (неспроможність юридичної особи); 4) припинення діяльності юридичної особи за розпорядженням уряду; 5) настання такої умови, яка визначала існування юридичної особи при її створенні; 6) досягнення мети юридичною особою, яка перед нею ставилася; 7) вибуття зі складу юридичної особи всіх її членів, а також вибуття такої кількості членів юридичної особи, що їх чисельність залишається менше за встановлену, якщо для діяльності юридичної особи була встановлена мінімальна кількість учасників, необхідна для її функціонування; 8) злиття юридичних осіб [2, с. 243–245].

Натомість, К. П. Змирлов вказував на відсутність закріплення у законодавстві Російської імперії положень щодо способів припинення товариств на вірі та повних товариств, а також на некодифікованість норм про припинення акціонерних компаній та неповноту положень щодо підстав їх припинення [3, с. 100, 113].

Також законодавство Російської імперії не закріплювало термін «реорганізація» [4, с. 160]. Питання щодо правової природи реорганізації, захисту і забезпечення прав учасників господарських товариств при реорганізації не були предметом окремого дослідження [5, с. 2].

В окреслений період законодавство не розмежувало категорій «ліквідація» та «реорганізація», а натомість застосовувався загальний термін «припинення»: припинення діяльності юридичної особи з ліквідацією справ та майна (у разі ліквідації) та припинення діяльності юридичної особи без відповідної ліквідації (у випадку реорганізації) [6, с. 36; 1, с. 4–5].

У науковій літературі зазначається про те, що розвиток інституту реорганізації тісно пов'язаний із розвитком інституту юридичних осіб загалом. У дорадянський період вченими питання щодо проведення процедури реорганізації розглядалися у рамках нормативного регулювання акціонерних товариств [5, с. 2].

Крім того, дослідниками аналізувалися різні види реорганізації, серед яких найбільший інтерес викликали злиття та приєднання [5, с. 2]. У дореволюційній цивілістичній доктрині приєднання вважалося не самостійним видом реорганізації, як у нинішньому українському законодавстві, а одним із способів злиття. Так, П. Писемський зазначав, що злиття може проводитися у два способи: 1) дві компанії зливаються для утворення третьої, нової компанії (у сучасному розумінні злиття); 2) одна компанія зливається з іншою, яка продовжує існувати (у сучасному розумінні приєднання). Таким чином, злиття є способом припинення або для однієї з компаній, яка зливається, або для обох [7, с. 198]. Посилаючись на праці Г. Ф. Шершеневича, П. П. Цитовича, Н. О. Нерсесова, К. Н. Анненков також описував два види злиття акціонерних компаній: 1) одна акціонерна компанія поглинає іншу, остання компанія входить до складу першої з усім своїм майном та акціонерами; 2) об'єднання двох акціонерних компаній, коли обидві припиняються, утворюючи нову компанію [2, с. 244].

Основою законодавства, що регулювало акціонерні правовідносини в Російській імперії до 1917 року являло собою Положення про компанії на акціях від 06.12.1836 р., яке з незначними змінами було включено до складу частини першої тому X Зводу законів Російської імперії («Про товариства на паях або *компаниях* на *акциях*») та закріплено в статтях 2139–2198 [8, с. 77; 9, с. 1]. В означеному акті врегульовувалися різні аспекти створення і діяльності акціонерних товариств, їх правовий статус, права акціонерів, а статтею 2188 передбачалося, що у разі закриття акціонерної компанії її правління спочатку приступає до ліквідації її справ, однак не закріплювалися норми щодо їх реорганізації [10, с. 38–39; 1, с. 6–7].

Не надавало також акціонерне законодавство Російської імперії жодних визначень щодо злиття [11, с. 213].

Коментуючи тогочасне акціонерне законодавство, Л. Й. Петражицький стверджував про його скрутне становище загалом, так і про анахронічність згаданих статей при вирішенні акціонерного питання зокрема [9, с. 1]. За такого стану законодавчого регулювання акціонерних товариств *особливе значення мали їх статuti, які втілювались у форму сепаратних законів*. На підставі відповідних статутів здійснювалося, зокрема, регулювання припинення акціонерних товариств [12, с. 15; 9, с. 3].

На окрему увагу заслуговує проєкт Цивільного уложення, підготовлений Редакційною комісією. Попри те, що вказаний проєкт так і не був прийнятий, проте ряд його норм у подальшому знайшли своє відображення у першому Цивільному кодексі УСРР 1922 року [13]. Проєкт Цивільного уложення (в редакції 1910 року) містив положення щодо загальних підстав та порядку припинення різних видів товариств (ст.ст. 2156, 2197), особливо стосовно акціонерних (ст. 2368), детально регулював питання злиття акціонерних товариств (ст. 2383–2387), а також питання правонаступництва при їх злитті (ст. 2386), визначав права акціонерів при припиненні товариства (ст. 2384), передбачав захист прав кредиторів при злитті товариств (ст. 2387) [14]. Аналізуючи даний проєкт, можемо констатувати, що у його нормах *не визначалися такі сучасні форми реорганізації як поділ та перетворення, а із двох способів злиття відомих на той час закріплювався лише той, який передбачав припинення одного товариства приєднанням його до іншого існуючого товариства, натомість до іншого способу злиття, коли два та більше товариства припиняються шляхом об'єднання у нове товариство положення проєкту Цивільного уложення не застосовувались*.

Не здійснювався у період Російської імперії поділ видів ліквідації (припинення) на добровільну та примусову. Добровільність полягала у тому, що рішення про ліквідацію (припинення) приймали компетентні органи (особи), які не були примушені ані обставинами (наприклад, втрата капіталу), ані урядом. У законодавстві Російської Імперії прикладом припинення юридичної особи поза волею її учасників був інститут неспроможності (банкрутства) [1, с. 10–12].

Досліджуваний період характеризується також виникненням перших прообразів сучасних господарських об'єднань – з'єднань підприємств (картелів, трестів, синдикатів), для загального позначення яких А. І. Камінка пропонував застосовувати термін «підприємницькі союзи» [15, с. 63; 16, с. 22]. Незважаючи на те, що у дореволюційний період питання щодо картелів, трестів і синдикатів було одним із найактуальніших серед російських цивілістів, законодавством Російської Імперії не визначався правовий статус підприємницьких союзів, порядок їх створення, діяльності та припинення. Застосування акціонерного законодавства для врегулювання зазначених питань ускладнювалося насамперед його незадовільним станом [16, с. 4].

Законодавчі положення Російської імперії щодо припинення підприємницьких товариств значною мірою

перейшли до законодавства Радянського Союзу, що передусім характерно було на початку його становлення [1, с. 17; 12, с. 35].

Важливою віхою у розвитку правового регулювання припинення підприємницьких товариств стало затвердження першого Цивільного кодексу УСРР від 16 грудня 1922 року [17], який включав ґрунтовні приписи щодо підстав та порядку припинення різних видів підприємницьких товариств. Зокрема, статтями 307–310 зазначеного кодексу врегульовувались питання припинення діяльності повного товариства, статтею 313 товариства на вірі, яке є схожим до сучасного командитного товариства, статтями 321–11 та 321–12 товариства з обмеженою відповідальністю, а статтями 364–366 акціонерного товариства.

Неповнота правового регулювання припинення юридичних осіб усувалась шляхом прийняття спеціальних нормативно-правових актів як на загальносоюзному рівні, так і на республіканському, які повністю або частково присвячувалися питанням припинення окремих видів юридичних осіб, зокрема, підприємницьких товариств та господарських об'єднань.

Наприклад, статтями 51, 52 декрету ВУЦВК і РНК УСРР від 2 липня 1923 року «Про державні промислові підприємства, що функціонують на підставах комерційного розрахунку (трести)» (далі – Декрет від 2 липня 1923 року) та статтями 47, 48 постанови РНК СРСР від 17 липня 1923 року «Про державні промислові підприємства, що існують на підставах комерційного розрахунку (трести) і перебувають у віданні місцевих органів» (далі – Постанова від 17 липня 1923 року) унормовувалися відносини ліквідації тресту. Так, підставами ліквідації тресту визначалися: (1) зменшення статутного капіталу на дві треті, якщо не було визнано необхідним поповнення капіталу з інших джерел чи відповідне зменшення статутного капіталу; (2) недостатність оборотних засобів для покриття боргів, пред'явлених до стягнення; (3) визнання недоцільності подальшого існування тресту [18, с. 68–69].

Нормативному регулюванню ліквідації деяких видів підприємств повністю присвячувалась Постанова ВУЦВК і РНК УСРР від 7 жовтня 1925 року «Про порядок ліквідації державних промислових і торгівельних підприємств, що існують на підставах господарського розрахунку, а також акціонерних товариств і товариств з обмеженою відповідальністю, з виключною або переважною участю державного капіталу» (далі – Порядок ліквідації державних підприємств від 1925 року), що затверджувала детальний порядок ліквідації державних підприємств, визначених означеним нормативно-правовим актом, яка, зокрема, була прийнята задля розвитку засад, покладених в основу статей 51, 52 Декрету від 2 липня 1923 року, статей 47, 48 Постанови від 17 липня 1923 року, а також статей 365, 366 Цивільного кодексу УСРР від 1922 року [19, с. 928]. Оскільки законодавством того періоду порядок ліквідації приватних товариств не регулювався, для ліквідації вказаних товариств, якщо їх статут не передбачав процедури ліквідації, як зазначав С. Н. Ландкоф, необхідно було застосовувати саме положення Порядку ліквідації державних підприємств від 1925 року [20, с. 213].

Ґрунтовні зміни щодо правового регулювання припинення трестів були внесені законодавцем у Положення про державні промислові трести, затверджене Постановою ЦВК і РНК СРСР від 29 червня 1927 року. Пункт 55 Розділу IX «Ліквідація, з'єднання і поділ трестів» даного Положення передбачав можливість припинення діяльності трестів не лише шляхом ліквідації, як норми Декрету від 2 липня 1923 року та Постанови від 17 липня 1923 року, а також шляхом приєднання, злиття або поділу. Як вбачається із згаданого пункту, виділ як самостійний спосіб реорганізації не визнавався, проте, можемо констатувати, про початок формування інституту виділу у радянському праві, оскільки пункт 61 даного Положення вста-

новлював можливість виділу з треста частини його майна для утворення іншого треста [21].

Конкретизацію змісту Цивільного кодексу УСРР від 16 грудня 1922 року щодо припинення діяльності акціонерних товариств містило Положення про акціонерні товариства, затверджене Постановою ЦВК і РНК СРСР від 17 серпня 1927 року (далі – Положення від 17 серпня 1927 року), яка включала окремий розділ, присвячений питанням припинення акціонерного товариства. Положенням від 17 серпня 1927 року у статті 96 виокремлювалось два способи припинення діяльності акціонерних товариств: а) з ліквідацією їх справ і майна; б) без ліквідації. Підстави припинення діяльності акціонерних товариств з ліквідацією їх справ і майна встановлювала стаття 97 документа, а стаття 98 Положення від 17 серпня 1927 року визначала перелік способів припинення діяльності акціонерного товариства без ліквідації його справ і майна шляхом злиття, приєднання, поділу та перетворення [22].

Аналогічні способи припинення діяльності державних синдикатів передбачались в Положенні про державні синдикати, затверджене Постановою ЦВК і РНК СРСР від 29 лютого 1928 року. Відповідно до цього Положення серед форм припинення державних синдикатів без ліквідації їх справ і майна такий спосіб, як перетворення не називався [23].

Наступний важливий етап у розвитку законодавства, яке регулювало припинення підприємницьких товариств та господарських об'єднань знаменується прийняттям нового Цивільного кодексу УСРР від 18 липня 1963 року [24]. Загальні норми про припинення юридичних осіб містились у статтях 37–40 вказаного акта. Новелою Кодексу стало законодавче закріплення терміну реорганізація юридичної особи, а також розмежування припинення юридичних осіб на ліквідацію та реорганізацію. Так, статтею 37 Кодексу встановлювалося, що юридична особа припинялася шляхом ліквідації або реорганізації (злиття, поділу або приєднання). Як вбачається, у новому Кодексі поняття «припинення з ліквідацією справ і майна» та «припинення без ліквідації справ і майна», якими у законодавстві досліджуваного періоду традиційно позначали ліквідацію та реорганізацію, законодавцем вже не використовувались.

Для більш повного аналізу регулювання припинення підприємницьких товариств та господарських об'єднань після другої кодифікації радянського цивільного законодавства доречно зазначити про Закон СРСР «Про державне підприємство (об'єднання)» від 30 червня 1987 року [25], Закон СРСР «Про кооперацію в СРСР» від 26 травня 1988 року [26] та Закон СРСР «Про підприємства в СРСР» від 4 червня 1990 року [27].

Стаття 23 Закону СРСР «Про державне підприємство (об'єднання)» від 30 червня 1987 року передбачала, що прийняття рішення про реорганізацію, яка може бути проведена у формі злиття, приєднання, поділу, а також виділення та перебудови, і припинення діяльності підприємств здійснюється правомочним на створення відповідних підприємств органом. Аналізуючи вказану норму, можна зробити висновок про те, що законодавець не ототожнював поняття «реорганізація» та «припинення», натомість останнє ототожнював із ліквідацією підприємства. Окрім вказаного, названий правовий документ передбачав перелік підстав припинення діяльності підприємства та встановлював певні гарантії працівникам при реорганізації і ліквідації підприємства.

В статті 15 Закону СРСР «Про кооперацію в СРСР» від 26 травня 1988 року зазначалось, що реорганізація (злиття, приєднання, розділення, виділення, перетворення) і припинення (ліквідація) діяльності кооперативу проводиться за рішенням його загальних зборів. Зокрема, поряд із добровільним порядком припинення (ліквідації)

діяльності кооперативу, згаданий нормативно-правовий акт передбачав також примусовий порядок припинення (ліквідації) діяльності кооперативу – за рішенням виконавчого комітету місцевої Ради народних депутатів, який зареєстрував кооператив, таке рішення могло бути оскаржено в суді протягом місячного строку з дня його вручення кооперативу.

Статтею 37 Закону СРСР «Про підприємства в СРСР» від 4 червня 1990 року передбачалась можливість ліквідації і реорганізації (у формі злиття, приєднання, поділу, виділення, перетворення) підприємства за рішенням власника його майна або органу, уповноваженого створювати такі підприємства, а також за рішенням суду чи арбітражу. Законодавець не закріплював у згаданому Законі загального поняття «припинення» для правових режимів ліквідації та реорганізації.

Слід вказати, що радянські юридичні традиції правового регулювання припинення підприємницьких товариств та господарських об'єднань втілювалися у законодавстві незалежної України.

Першим законом, прийнятим у сучасний період розвитку законодавства України про припинення підприємницьких товариств та господарських об'єднань став Закон України «Про господарські товариства» від 19 вересня 1991 року [28]. Норми статей 19–22 у першій редакції наведеного Закону встановлювали форми та підстави припинення господарських товариств, порядок діяльності ліквідаційної комісії, розподіл грошових коштів товариства при його ліквідації, момент припинення діяльності товариства, а стаття 83 Закону визначала особливості припинення командитного товариства.

Новелою національного законодавства стало прийняття Закону України «Про банкрутство» від 14 травня 1992 року (далі – Закон від 14 травня 1992 року), що визначав умови та порядок визнання юридичних осіб-суб'єктів підприємницької діяльності банкрутами з метою задоволення вимог кредиторів [29]. На думку П. О. Повара, важливість прийняття зазначеного нормативно-правового акту, пов'язана із розмежуванням законодавцем правового регулювання процедури ліквідації юридичної особи, що не пов'язане з банкрутством та процедури ліквідації юридичної особи шляхом банкрутства [18, с. 73]. На зміну Закону від 14 травня 1992 року прийшов Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 30 червня 1999 року, яким, окрім умов та порядку визнання юридичної особи банкрутом, ще й врегульовувалось відновлення її платоспроможності та застосування ліквідаційної процедури, повного або часткового задоволення вимог кредиторів [30].

Значною віхою у розвитку нормативно-правового регулювання припинення підприємницьких товариств та господарських об'єднань стала нова кодифікація цивільного та господарського законодавства в 2003 році. Так, у Цивільному кодексі України від 16 січня 2003 року [31] (далі – ЦК України від 16 січня 2003 року) законодавець закріпив загальні положення припинення юридичних осіб шляхом реорганізації (злиття, приєднання, поділу та перетворення) або ліквідації, а також підстави їх припинення. Зокрема, у ЦК України від 16 січня 2003 року містяться положення, які регулюють ліквідацію окремих підприємницьких товариств (повного товариства та командитного товариства). Водночас, питання припинення господарських об'єднань врегульовує Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року [32]. Стаття 124 вказаного законодавчого акту передбачає, що припинення господарського об'єднання здійснюється в результаті його реорганізації в інше господарське об'єднання, яка провадиться за рішенням підприємств-учасників, або ліквідації, яка також відбувається за рішенням підприємств-учасників.

Важливо також зазначити про Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-

підприємців» від 15 травня 2003 року [33] (далі – Закон від 15 травня 2003 року), що містив Розділ IV «Державна реєстрація припинення юридичної особи», присвячений процедурним питанням припинення юридичних осіб в результаті реорганізації або ліквідації. Зазначений розділ існував до викладення Закону від 15 травня 2003 року у новій редакції від 01 січня 2016 року, згідно з якою норми щодо державної реєстрації припинення юридичної особи було врегульовано Розділом IV «Проведення державної реєстрації».

Наступний значний етап розвитку національного законодавства про припинення підприємницьких товариств та господарських об'єднань, пов'язаний із прийняттям Закону України «Про акціонерні товариства» від 17 вересня 2008 року [34], в якому положенням щодо припинення акціонерних товариств присвячено розділ XVI «Виділ та припинення акціонерних товариств». Зі змісту ч. 1 ст. 79 вказаного документа випливає, що припинення акціонерного товариства можливе шляхом передавання всього свого майна, прав та обов'язків іншим підприємницьким товариствам- правонаступникам (в результаті злиття, приєднання, поділу, перетворення), тобто юридичним наслідком чого є універсальне правонаступництво, або припинення акціонерного товариства відбувається шляхом ліквідації.

Крім того, питання припинення окремого виду підприємницького товариства врегульовує Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 6 лютого 2018 року [35], який містить норми щодо порядку здійснення припинення товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю шляхом злиття, приєднання, поділу, перетворення або ліквідації, укладення договору про припинення товариства, порядку конвертації часток у разі припинення товариства, а також захисту прав кредиторів при припиненні товариства. Як вбачається зі змісту тексту згаданого нормативно-правового акту, законодавець не відносить виділ до переліку видів реорганізації.

Окремої уваги заслуговує Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» від 21 липня 2020 року [36], в якому статтею 33 закріплюється, що сільськогосподарський кооператив припиняється шляхом реорганізації у разі злиття, приєднання, поділу, перетворення, що проводиться за рішенням загальних зборів кооперативу у порядку, встановленому законом та його статутом, а також ліквідації, яка відбувається у добровільному порядку – за рішенням загальних зборів кооперативу або у примусовому порядку – за рішенням суду.

Висновки. Отже, проведені дослідження дозволяють зробити висновок про те, що процес становлення та розвитку правового регулювання припинення підприємницьких товариств та господарських об'єднань в Україні пройшов три історичних періоди, в межах яких пропонуємо виділити п'ять ключових етапів: перший період (XIX ст. – 1917 рік) позначається зародженням законодавчого регулювання припинення підприємницьких товариств та господарських об'єднань на українських землях у складі Російської імперії, за якого норми законодавства не містили поняття «ліквідація» та «реорганізація», а натомість застосовувався загальний термін «припинення»: припинення діяльності юридичної особи з ліквідацією справ та майна (у випадку ліквідації) та припинення діяльності юридичної особи без ліквідації (у разі реорганізації). Другий період (1922 рік – 1991 рік) відзначається розвитком законодавства у період входження України до складу СРСР, у який вирізняється два основні етапи: перший етап (1922 рік – 1963 рік) позначається першою кодифікацією цивільного законодавства УРСР; другий етап (1963 рік – 1991 рік) характеризується другою кодифікацією цивільного законодавства УРСР. Третій період (1991 рік – дотепер) характеризується становленням національного законодавства після прого-

лошення незалежності України, який поділяється на три етапи: перший етап (з 1991 року до 2003 року) пов'язаний з прийняттям низки нормативно-правових актів, які встановлювали форми, підстави та порядок припинення підприємницьких товариств та господарських об'єднань; другий етап (з 2003 року по 2008 рік) ознаменувався сучасною кодифікацією цивільного та господарського законодавства,

якими визначено загальні засади припинення підприємницьких товариств та господарських об'єднань; третій етап (з 2008 року й донині) відзначається прийняттям спеціальних законодавчих актів, що мають на меті деталізувати норми щодо припинення окремих підприємницьких товариств із врахуванням положень, встановлених у кодифікованих актах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Габов А. Ликвидация юридических лиц. История развития института в российском праве, современные проблемы и перспективы. М.: Статут, 2011. 303 с.
2. Анненков К. Система русского гражданского права. Т. 1: Введение и Общая часть. 2-е изд., пересмотр. и доп. СПб.: Тип. М.М. Стасюлевича, 1899. 672 с.
3. Змирлов К.П. О недостатках наших гражданских законов. Журнал гражданского и уголовного права: Октябрь. Издание С.-Петербургского Юридического Общества. 1886. Кн. 8. С. 75–116.
4. Квачевский А.О. О товариществах вообще и акционерных обществах в особенности по началам права, русским законам и судебной практике. Журнал гражданского и уголовного права. 1880. Кн. 6. Ноябрь–декабрь. 185 с.
5. Качалова А.В. Осуществление и защита прав участников хозяйственных обществ при реорганизации. М.: Инфотропик Медиа, 2013. 200 с.
6. Хоменко В.О. Припинення господарських товариств у цивільному праві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2019. 284 с.
7. Писемский П. Акционерная компания с точки зрения гражданского права. М.: Тип. Грачева и Ко, 1876. 231 с.
8. Черножуков М.В. Сепаратное акционерное законодательство в России в XIX – начале XX в. Вестник Нижегородского ун-та им. Н.И. Лобачевского: Гражданское общество, государство и право в переходный период (Право). 2002. Вып. 1 (5). С. 77–83.
9. Петражицкий Л. Акционерная компания. Акционерные злоупотребления и роль акционерных компаний в народном хозяйстве. По поводу предстоящей реформы акционерного права. СПб.: Типография Министерства Финансов (В. Киришбаума), 1898. 220 с.
10. Лукач І.В. Господарсько-правове регулювання корпоративних відносин в Україні: теоретичні проблеми: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.04/ Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2016. 474 с.
11. Венедиктов А.В. Слияние акционерных компаний. Труды студентов экономического отделения Петроград. политех. ин-та. № 15. Пг.: Изд. Петроград. политех. ин-та, 1914. 371 с.
12. Габов А.В. Теория и практика реорганизации (правовой аспект). М.: Статут, 2014. 880 с.
13. О введении в действие Гражданского Кодекса УССР: Постановление ВУЦИК от 16.12.1922 г. Собрание узаконений и распоряжений Рабоче-Крестьянского правительства Украины. 1922. № 55. ст. 780.
14. Гражданское уложение: проект высочайше учрежденной Редакционной комиссии по составлению Гражданского уложения (с объяснениями, извлеченными из трудов Редакционной комиссии и с приложением законопроекта об авторском праве, одобренного Государственной Думой) / Под ред. И.М. Тютрюмова; Сост. А.Л. Саатчиан. Т. 2. СПб.: Законоведение, 1910.
15. Джуринський В.О. Правове становище господарських об'єднань в Україні: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2010. 224 с.
16. Каминка А.И. Предпринимательские союзы (очерки картельного права). СПб.: Тип. т-ва «Обществ. польза», 1909. 183 с.
17. О введении в действие Гражданского Кодекса УССР: Постановление ВУЦВК от 16.12.1922 г. Собрание узаконений и распоряжений Рабоче-крестьянского правительства Украины. 1922. № 55. Ст. 780.
18. Повар П. Історія розвитку законодавства про ліквідацію підприємств. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Юридичні науки»*. 2007. № 77–78. С. 68–73.
19. Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України за 1925 рік / Народний комісаріат юстиції. Харків: Друкарня ПУ УВО ім. М. Фрунзе, 1925. 1785 с.
20. Ландкоф С.Н. Товарищества и акционерные общества: теория и практика. Харьков. Юрид. изд-во Наркомюста УССР, 1926. 371 с.
21. Постановление ЦИК СССР, СНК СССР от 29.06.1927 «Об утверждении Положения о государственных промышленных трестах» (утратило силу) СЗ СССР. 1927. № 39. Ст. 391, 392.
22. Постановление ЦИК СССР, СНК СССР от 17.08.1927 «Об утверждении Положения об акционерных обществах» (утратило силу). СЗ СССР. 1927. № 49. Ст. 499.
23. Собрание законов и распоряжений Рабоче-Крестьянского Правительства СССР. 1928. № 16. Отд. 1. Ст. 129.
24. Цивільний кодекс Української РСР: Кодекс Української РСР від 18 липня 1963 р. № 1540-VI / Верховна Рада УРСР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1540-06> (дата звернення: 06.03.2023).
25. Про державне підприємство (об'єднання): Закон СРСР від 30 червня 1987 р. № 7284-XI / Верховна Рада СРСР. *Відомості Верховної Ради СРСР*. 1987. № 26. Ст. 385.
26. Про кооперацію в СРСР: Закон СРСР від 26 травня 1988 р. № 8998-11 / Верховна Рада СРСР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v8998400-88> (дата звернення: 06.03.2023).
27. Про підприємства в СРСР: Закон СРСР від 4 червня 1990 р. № 1529-1 / Верховна Рада СРСР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1529400-90> (дата звернення: 06.03.2023).
28. Про господарські товариства: Закон України від 19 вересня 1991 р. № 1576-XII / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12> (дата звернення: 06.03.2023).
29. Про банкрутство: Закон України від 14 травня 1992 р. № 2343-XII / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12/ed19920514#Text> (дата звернення: 06.03.2023).
30. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 30 червня 1999 р. № 2343-XII / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12/ed19990630#Text> (дата звернення: 06.03.2023).
31. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 06.03.2023).
32. Господарський кодекс України: Кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 06.03.2023).
33. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: Закон України від 15 травня 2003 р. № 755-IV / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15> (дата звернення: 06.03.2023).
34. Про акціонерні товариства: Закон України від 17 вересня 2008 р. № 514-VI / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17> (дата звернення: 06.03.2023).
35. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 6 лютого 2018 р. № 2275-VIII / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19> (дата звернення: 06.03.2023).
36. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 21 липня 2020 р. № 819-IX / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20> (дата звернення: 06.03.2023).